

УДК 343.1

О. В. Єні*кандидат юридичних наук**старший науковий співробітник відділу**(Національна академія прокуратури України)*

ВНУТРІШНЄ ПЕРЕКОНАННЯ ПРОКУРОРА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЙОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Діяльність прокурора тісно та нерозривно пов'язана зі здійсненням в Україні різних форм судочинства – кримінального, цивільного, господарського, адміністративного. Завдання прокурора в судовому процесі визначені статтею 34 Закону України "Про прокуратуру", а саме: прокурор, який бере участь в розгляді справ у судах, додержуючи принципу незалежності суддів і підкорення їх тільки закону, сприяє виконанню вимог закону про всебічний, повний і об'єктивний розгляд справ та постановленню судових рішень, що ґрунтуються на законі.

Однією з важливих категорій, наявність якої передбачена чинним законодавством як необхідна умова діяльності суду при оцінці доказів під час здійснення правосуддя, є категорія внутрішнього переконання (ст. 94 Кримінального процесуального кодексу України, ст. 212 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 43 Господарського процесуального кодексу України, ст. 86 Кодексу адміністративного судочинства України, ст. 252 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Водночас особливістю кримінального судочинства можна визнати те, що наявність

▪ Внутрішнє переконання прокурора як необхідна умова його процесуальної діяльності у кримінальному провадженні / О. В. Єні // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12yovukr.pdf>.

внутрішнього переконання при оцінці доказів є необхідною умовою діяльності не лише суду, а й інших суб'єктів, які власне не здійснюють правосуддя, але реалізують функцію обвинувачення – для слідчого та прокурора.

Питання, пов'язані з тими чи іншими особливостями формування внутрішнього переконання, досліджувалися у працях багатьох учених – А. Я. Дубинського, В. О. Коновалової, М. М. Михеєнка, О. Р. Ратінова, М. С. Строговича, І. Я. Фойницького, В. Ю. Шепітька та інших. Низка досліджень науковців присвячена проблемам внутрішнього переконання окремих учасників кримінального провадження. Так, питання суддівського переконання вивчали, зокрема В. Ф. Бохан, Ю. М. Грошевий, Н. Л. Дроздович, О. П. Кучинська, П. О. Недбайло, Г. М. Резнік, експерта – В. П. Колмаков, Л. Г. Бордюгов, В. В. Бушуєв; слідчого – О. Р. Ратінов, С. М. Смоков та інші. Наявність окремих праць, присвячених внутрішньому переконанню різних учасників кримінального провадження, на нашу думку, свідчить про те, що процес формування та існування переконання у кожного з них має певні відмінності, обумовлені повноваженнями і особливостями правового статусу окремого суб'єкта, а відтак таких, що притаманні лише йому. Тому варто погодитися з думкою, що не можна ототожнювати внутрішнє переконання, яке досягається різними суб'єктами кримінального процесу на різних його стадіях та при проведенні різних процесуальних дій [1, с. 6].

Питання тлумачення внутрішнього переконання прокурора, визначення особливостей його формування під час процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні, є недостатньо дослідженим. До того ж, нові підходи до кримінального судочинства, встановлені КПК України 2012 року, вимагають оновленого дослідження

▪ Внутрішнє переконання прокурора як необхідна умова його процесуальної діяльності у кримінальному провадженні / О. В. Єні // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12yovukr.pdf>.

майже всіх кримінальних процесуальних інститутів. Отже, метою цієї статті є вивчення особливостей формування внутрішнього переконання прокурора під час його процесуальної діяльності у кримінальному провадженні.

За тлумачним словником, переконання означає: "1. Дія за значенням переконати, переконувати; 2. Тверда впевненість, певність у чому-небудь; віра у щось; 3. Тверда, міцно усталена думка про що-небудь, погляд на щось" [2, с. 729]. Поняття ж внутрішнього переконання з позиції судочинства є складним та багатограним. Більшість вчених зазначає, що воно має кілька аспектів – гносеологічний, логічний та психологічний (О. Р. Ратінов [3, с. 478]), гносеологічний, психологічний та етичний аспекти (Ю. М. Грошевий [4, с. 14]), а також юридичний (Н. М. Пілюгіна [5, с. 17]). І. Озерський вказує, що внутрішнє переконання прокурора у своїй структурі має соціологічні, гносеологічні (пізнавальні), психологічні та етичні елементи, що дає можливість досліджувати дане поняття саме з цих позицій [6, с. 70].

У цілому під поняттям внутрішнього переконання розуміють впевненість судді, прокурора, слідчого в тому, що вони правильно оцінили всі наявні у справі засоби доказування та всі встановлені у справі факти, що правильним є отриманий висновок з усіх питань, які виникли у кримінальній справі, що розслідується і розглядається [7, с. 90]. З позиції юридичної психології зазначено, що категорія "внутрішнє переконання" виражає суб'єктивну впевненість у відповідності суб'єктивної оцінки об'єктивно існуючим обставинам чи фактам [8, с. 70]. В. М. Махінчук вказує, що внутрішнє переконання – це внутрішня спонукаюча сила переконання, що формується під час судового розгляду кримінальної справи і в кінцевому результаті визначає переконливість кожного із

▪ Внутрішнє переконання прокурора як необхідна умова його процесуальної діяльності у кримінальному провадженні / О. В. Єні // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12yovukr.pdf>.

розглянутих доказів судом зокрема, і питання винуватості особи у вчиненні злочину загалом [9, с. 14].

Поняття внутрішнього переконання прокурора можна визначити як стан твердої впевненості прокурора у правильності власних висновків у кримінальному провадженні, який формується внаслідок оцінки доказів під час здійснення ним процесуальної діяльності у цьому кримінальному провадженні, та готовність діяти відповідно до цих висновків.

Законодавчими нормами, які передбачають обов'язкову наявність внутрішнього переконання прокурора при оцінці доказів, є положення ч. 1 ст. 94 КПК України 2012 року: слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Процес формування внутрішнього переконання не є простим. Це складна розумова діяльність, яка включає кілька етапів, під час чого впевненість особи може поступово посилюватися, змінюватися, або ж зменшуватися. Встановлено, що процес формування внутрішнього переконання передбачає такі етапи: 1) аналіз певних обставин, матеріалів; 2) зіставлення результатів аналізу з іншими матеріалами; 3) синтез, який передбачає створення основи для почуття переконаності [8, с. 88]. Проходження цих етапів відбувається й при формуванні внутрішнього переконання прокурора, що можна пояснити також і особливостями його пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні.

▪ Внутрішнє переконання прокурора як необхідна умова його процесуальної діяльності у кримінальному провадженні / О. В. Єні // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12yovukr.pdf>.

Водночас формування внутрішнього переконання залежатиме передусім від того, на якому етапі прокурор з'явився у провадженні: був призначений одразу після початку досудового розслідування, чи замінений у передбачених законом випадках на більш пізньому етапі розслідування чи судового розгляду.

Цими випадками обумовлюється і перша особливість формування внутрішнього переконання прокурора. У особи, що здійснює повноваження прокурора з самого початку кримінального провадження, внутрішнє переконання починає формуватися поступово, залежно від зібраних доказів, але надалі воно є більш стійким і саме його первинна спрямованість впливає на здійснені прокурором дії та прийняті процесуальні рішення у провадженні.

В іншому випадку початковий етап формування внутрішнього переконання відбувається швидше, оскільки повністю залежить від відомостей, що містяться у кримінальному провадженні на момент його вивчення новим прокурором, від версії слідчого та попереднього прокурора. Прокурор на цьому етапі може зробити окремі висновки щодо належності та допустимості зібраних доказів, але не в змозі повністю перевірити їх достовірність, яка може бути встановлена лише під час судового розгляду. Отже, знання прокурора про кримінальне правопорушення на етапі вивчення матеріалів мають ознаку ймовірності – версія слідчого ще підлягає ретельній перевірці в суді. Оскільки інформація сприймається прокурором з матеріалів кримінального провадження, то й процес його пізнання набуває не безпосереднього, а опосередкованого характеру. Тому для подальшої ефективної діяльності в суді надзвичайно важливе значення має своєчасна та належна підготовка до судового розгляду кримінального провадження. Саме під час цього, у

▪ Внутрішнє переконання прокурора як необхідна умова його процесуальної діяльності у кримінальному провадженні / О. В. Єні // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12yovukr.pdf>.

процесі розумової діяльності щодо співставлення висновків розслідування з доказами, що містяться у провадженні та з нормами чинного законодавства у прокурора формується первинне внутрішнє переконання. Надалі, направляючи до суду обвинувальний акт чи передбачені законом клопотання, йдучи у підготовче судове засідання, прокурор вже має певне внутрішнє переконання. З огляду на питання, що можуть бути вирішені на цьому етапі і на їх важливість для сторін кримінального провадження, така наявність слугує об'єктивному ухваленню судового рішення.

Повне знання матеріалів кримінального провадження, ретельне планування прокурором своїх дій у судовому розгляді, правильне визначення обсягу та порядку дослідження доказів є факторами, що сприяють своєчасному та об'єктивному формуванню остаточного внутрішнього переконання прокурора.

Під час судового розгляду переконання прокурора у винності особи або посилюється – якщо докази знаходять своє підтвердження в суді, або зменшується. Цей процес може мати коливальний характер, сумніви змінюватися впевненістю залежно від того чи іншого дослідженого доказу, і навпаки. За наслідками судового розгляду у прокурора може сформуватися внутрішнє переконання, зовсім відмінне від версії слідчого. Як відзначається, здатність переглянути власні висновки, співставляючи їх з даними судового розгляду, передбачає наявність у прокурора самокритики, самоконтролю, прагнення встановити істину, навіть якщо це пов'язано з визнанням власної помилки [10, с. 6]. Але врешті-решт впевненість прокурора у винності чи невинності особи стає остаточною. Частина 1 ст. 340 КПК України передбачає: якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він після виконання вимог ст. 341

▪ Внутрішнє переконання прокурора як необхідна умова його процесуальної діяльності у кримінальному провадженні / О. В. Єні // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12yovukr.pdf>.

Кодексу повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові. Тобто, йдеться саме про внутрішнє переконання прокурора у невинності особи, наявність якого зобов'язує прокурора надалі припинити її кримінальне переслідування.

Можливість здійснювати кримінально-процесуальну діяльність за власним внутрішнім переконанням є елементом процесуальної незалежності прокурора, питання якої на сьогодні є нагальними та актуальними. Нормою, яка гарантує неприпустимість діяльності державного обвинувача всупереч його внутрішньому переконанню, є передбачений КПК України механізм усунення від участі в судовому розгляді прокурора, якщо керівник органу прокуратури, прокурор вищого рівня відмовляють у погодженні постанови про відмову від підтримання державного обвинувачення. Адже, як справедливо вказує С. Стахівський, будь-який сторонній вплив на формування внутрішнього переконання тягне за собою певні правові наслідки і може призвести до слідчої чи судової помилки [11, с. 127].

Остаточної завершеності внутрішнє переконання прокурора повинно набути перед виступом у судових дебатах. Готуючись до дебатів, прокурор складає обвинувальну промову, під час чого заново, з урахуванням отриманих у суді відомостей, переглядає власну позицію у справі на предмет її підтвердження чи непідтвердження. Вимогою закону є оцінка доказів за внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом. Отже, кожен доказ повинен бути ретельно проаналізований як окремо, так і в сукупності з іншими доказами. Усі сумніви прокурора повинні бути вирішені, протиріччя та прогалини у доказовій діяльності – усунуті.

▪ Внутрішнє переконання прокурора як необхідна умова його процесуальної діяльності у кримінальному провадженні / О. В. Єні // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12yovukp.pdf>.

Вченими відзначається, що зовнішнім проявом внутрішнього переконання особи є мотивування процесуального рішення [12, с. 91; 13, с. 44]. Це пояснюється тим, що оцінка доказів пов'язана з прийняттям процесуальних рішень. У судових дебатах така оцінка знаходить свій прояв у промовах учасників. Що стосується діяльності прокурора, то за наслідками судового розгляду прояв його переконання знаходить своє втілення або в постанові про відмову від підтримання державного обвинувачення, або в обвинувальній промові (в якій він здійснює аналіз та оцінку доказів, обґрунтовує свою думку, наводить відповідні мотиви, тобто переконує суд у правильності обвинувачення). Саме промови учасників розгляду в судових дебатах, логічний та послідовний аналіз й оцінка ними доказової бази, відстоювання власної позиції та спростування аргументів протилежної сторони поруч з іншими факторами є джерелом формування внутрішнього переконання суддів. Як встановлено дослідниками, недоліком обвинувальних промов при аналізі й оцінці доказів є те, що логічне доказування, аналіз доказів підмінюється переліком показань підсудного, потерпілого, свідків, висновку експерта [14, с. 16]. Аналіз і оцінка доказів можуть переконати суд у правильності позиції прокурора, змусити прислухатися до його думки... Необхідно переконатися самому і переконати інших, що не було допущено порушень процесуального закону при отриманні доказів [14, с. 12]. Отже, якщо у прокурора буде сформоване внутрішнє переконання на основі всебічного, повного й неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження, він своїм виступом в змозі переконати суд у правильності своєї позиції, і таким чином, виконати покладені на нього законодавством функції.

▪ Внутрішнє переконання прокурора як необхідна умова його процесуальної діяльності у кримінальному провадженні / О. В. Єні // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12yovukp.pdf>.

Чи можливі сумніви у структурі внутрішнього переконання? Це питання є певним чином дискусійним. Так, С. О. Гриненко зазначає, що внутрішнє переконання має бути категоричним однозначним висновком з матеріалів, який не допускає ніяких сумнівів [13, с. 43]; В. Ф. Бохан вказує, що сумнів не може привести до формування суддівського переконання, і навіть виключає його [15, с. 19]. Водночас П. В. Прилуцький дійшов висновку, що суддя може досягти внутрішнього переконання у справі при наявності "розумних" сумнівів, якщо ці "розумні сумніви" не торкаються головного питання про винність підсудного [1, с. 11]. На нашу думку, сумніви, припущення можуть бути елементом внутрішнього переконання прокурора на етапі, коли його впевненість носить ймовірний характер. Але ще раз підкреслимо, що перед виступом у дебатах з промовою внутрішнє переконання має бути сформоване остаточно. Адже одним із завдань виступу прокурора є формування відповідного внутрішнього переконання у суду, і, якщо прокурор сумнівається у власній позиції, невпевнено висловлює свої міркування, це може породити відповідні сумніви в інших учасників та суддів, і, відповідно, негативно вплинути на подальшу долю кримінального провадження.

Маючи повністю сформоване внутрішнє переконання, прокурор надалі співставляє власні висновки з висновками суду, викладеними у вирокі, і, при наявності істотних розбіжностей, ініціює подальше оскарження ухваленого судом рішення. В цьому проявляється його готовність діяти відповідно до власного внутрішнього переконання.

Отже, тверда впевненість прокурора у правильності власних висновків у справі, його готовність відстоювати свою процесуальну позицію у вищестоящих судових інстанціях є запорукою успішного виконання ним завдань кримінального судочинства, визначених ст. 2 КПК

▪ Внутрішнє переконання прокурора як необхідна умова його процесуальної діяльності у кримінальному провадженні / О. В. Єні // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12yovukp.pdf>.

України. Саме тому наявність правильно сформованого внутрішнього переконання прокурора є необхідною умовою його процесуальної діяльності у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Прилуцький П. В. Проблема істини у кримінальному судочинстві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза" / П. В. Прилуцький. – К., 2006. – 13 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2003. – 1440 с.
3. Ратинов А. Р. Внутренне убеждение при оценке доказательств / А. Р. Ратинов // Теория доказательств в советском уголовном процессе / отв. ред. Н. В. Жорин. – М. : Юридлит, 1972. – 736 с.
4. Грошевой Ю. М. Проблемы формирования судебного убеждения в уголовном судопроизводстве / Ю. М. Грошевой. – Х. : Вища школа, 1975. – 144 с.
5. Пилюгина Н. М. Свобода оценки доказательств в уголовном судопроизводстве: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность" / Н. М. Пилюгина. – Саратов, 2007. – 22 с.
6. Озерський І. Прокурорське переконання у кримінальному процесі / І. Озерський // Право України. – 2006. – № 4. – С. 68-71.
7. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України: підр. / Л. Д. Удалова. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2007. – 352 с.

8. Шепітько В. Ю. Психологія судової діяльності : навч. посіб. / В. Ю. Шепітько. – Х. : Право, 2006. – 160 с.
9. Махінчук В. М. Адекватність кримінального покарання як філософсько-правова проблема: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 "Філософія права" / В. М. Махінчук. – К., 2002. – 18 с.
10. Поддержание государственного обвинения в суде / [Маляров М. П., Ароцкер Л. Е., Златкович В. М. и др.] ; под ред. М. П. Малярова. – М. : Юридлит, 1970. – 184 с.
11. Стахівський С. Внутрішнє переконання, оцінка доказів та їх процесуальних джерел / С. Стахівський // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 7. – С. 127.
12. Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан / А. Р. Михайленко. – К. : Юринком Интер, 1999. – 448 с.
13. Гриненко С. О. Реалізація принципу безпосередності у досудових стадіях кримінального процесу України / С. О Гриненко. – Х. : Оберіг, 2008. – 224 с.
14. Кацавець Р. С. Судові промови державного обвинувача та адвоката-захисника у кримінальному судочинстві України: правові, етичні, логічні та мовні проблеми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність" / Р.С. Кацавець. – К., 2010 – 21 с.
15. Бохан В. Ф. Формирование убеждений суда / В. Ф. Бохан. – Минск: Издательство БГУ, 1973. – 160 с.

Єні О. В.

Внутрішнє переконання прокурора як необхідна умова його процесуальної діяльності у кримінальному провадженні

У статті запропоновано визначення поняття внутрішнього переконання прокурора. З урахуванням норм КПК України 2012 року досліджено особливості його формування та прояву у кримінальному провадженні

Ключові слова: внутрішнє переконання, прокурор, суд, судовий розгляд, впевненість, кримінальне провадження

Ени Е. В.

Внутреннее убеждение прокурора как необходимое условие его процессуальной деятельности в уголовном производстве

В статье предложено определение понятия внутреннего убеждения прокурора. С учетом норм УПК Украины 2012 года исследовано особенности его формирования и проявления в уголовном производстве

Ключевые слова: внутреннее убеждение, прокурор, суд, судебное рассмотрение, уверенность, уголовное производство

Yeni O. V.

Inner conviction as necessary condition of prosecutor's acting in criminal proceeding

A definition of inner conviction of a prosecutor is given in the article. Taking into consideration provisions of Criminal proceeding code of Ukraine 2012, peculiarities of its formation and emersion in criminal proceeding are researched

Key words: inner conviction, prosecutor, court, trial, confidence, criminal proceeding